

EL RETAULE DELS DOCTORS DE L'ESGLÉSIA DE LA SEU DE GIRONA*

Estudi documental i estilístic

PER

DORA SANTAMARIA i COLOMER

Amb aquesta aportació desitgem contribuir a omplir els buits existents en el coneixement de l'activitat escultòrica de les darrereries del Cinc-cents, etapa més ignota del segle i que probablement, després d'estudis precisos i documentals, podria canviar el concepte inexacte d'improducció, manca de creativitat o aturada general.

En el volum IV de la Història de l'Art Català J. Garriga¹ ofereix el darrer i completíssim estat de la qüestió sobre el nostre art de l'època del Renaixement, i opina: "(...) els encàrrecs i la producció escultòrica són, també a la darrereria del segle, abundants i sostinguts; la manca de peces conservades no hauria d'enganyar-nos sobre la quantitat realment conspícua de les realitzacions". Cita Onofre Enric i Antoni Coll com a mestres actius a Girona a la segona meitat del segle.

Però, quina fou la situació real de la plàstica escultòrica gironina a l'últim terç del segle XVI?

Tot i que la producció artística d'aquests anys d'entre segles, se'ns mostra en principi, com un panorama necessàriament dispers i irregular, el nombre d'escultors, pintors, picapedrers, argenters... que la documentació ens està

(*) TREBALL PRESENTAT AL COL·LOQUI "L'EXPANSIÓ DEL RENAIXEMENT A CATALUNYA". GIRONA, NOVEMBRE DE 1987.

¹ GARRIGA, Joaquim. *L'Època del Renaixement s. XVI*, dins Història de l'Art Català, IV. Barcelona, Edicions 62, 1986. p. 197.

descobrint, permet pensar que la situació no fou tant migrada com fins ara s'havia cregut, i amb tota seguretat, després de treballs de recerca documental, amb un màxim d'exhaustivitat, obtindrem una visió molt més optimista del període. En tenim un bon exemple en els estudis que centrats a la primera meitat de segle, Pere Freixas ens ha donat a conèixer².

Els Protocols Notarials, font històrica valuósíssima, ens han ofert les actes contractuals que en el seu dia, els germans d'Agullana signaren amb els autors del retaule dels Sants Doctors de l'Església: –l'any 1597 amb el fuster Joan Merla³ i el 1607 amb el pintor Pere Martínez⁴–. A més de la paternitat o autoria de l'obra, aquests contractes permeten de conèixer altres aspectes lligats a la realització: preu, condicions, temps... que més endavant analitzarem.

Intentarem acostar-nos a la realitat del retaule, centrant l'atenció en els aspectes formals, iconogràfics i estilístics per poder presentar així, una primera síntesi de l'estudi d'aquesta obra, la qual podem encara avui, contemplar "in situ" a la segona capella del costat de l'evangeli a la Seu de Girona.

1. EL COMITENT: MIQUEL D'AGULLANA

El llinatge dels Agullana no començà a adquirir rellevància a Girona fins al s. XV i començà a extingir-se al s. XVII⁵. Durant aquests dos-cents anys es convertiren en una de les famílies representatives de l'oligarquia ciutadana⁶.

L'any 1589 el rei Felip II atorgà el privilegi de noblesa a Joan Agullana, concessió que s'extenia a tots els seus descendents⁷.

Germans de Joan d'Agullana foren els canonges Miquel i Jaume, ambdós molt vinculats a la Companyia de Jesús i al seu establiment a Girona, on el 1591 fundaren el Col·legi, amb el qual la família mantingué una estreta relació.

L'any 1597 moria el canonge i Ardiaca d'Empordà Miquel d'Agullana, qui el mateix any havia signat les capitulacions per a la construcció del

² FREIXAS, Pere. *Documents per a l'Art Renaixentista Català*, a "Annals de l'Institut d'Estudis Gironins", XXVIII Girona, 1985-86, pp. 245-379.

³ A.H.P.G. Pere Mir. Notaria, 3, vol. 439. Vegeu l'apèndix documental I.

⁴ A.H.P.G. Pere Mir. Notaria, 3, vol. 493. Vegeu l'apèndix documental II.

⁵ RIQUER, Martí de. *Quinze generacions d'una família catalana*, Barcelona, Planeta, 1982. p. 128.

⁶ CLARA, Josep. *Introducció a la Història de Girona*, Salt, El Pèl, 1983. p. 80.

⁷ RIQUER, Martí de. ob. cit.

retaule dels Sants Doctors, destinat a una de les capelles de la catedral, en la qual i pel seu manteniment hi fundà un benefici⁸.

Jaume d'Agullana fou Ardiaca Major de la Seu entre 1572 i 1617. Doctor en Dret i Reial Canceller de Catalunya. Com a marmessor del testament del seu germà s'encarregà de prosseguir el projecte del retaule, així com de la reixa que tanca la capella, capitulada l'any 1605 amb els ferrers de Girona: Miquel Enric i Pere Massanta⁹. El daurat i pintat del retaule va capitular-se el 1607 entre l'esmentat Ardiaca i Pere Martínez, pintor de Barcelona.

2. ELS ARTISTES

2.1. L'escultor.

Joan Merla, fuster "ciutadà de Barcelona" fou qui realitzà l'enfustament i talla a mig relleu del retaule dels Doctors.

Les úniques dades biogràfiques que ens aporta la documentació són, que era casat i deuria de tenir un taller, ja que per aquest encàrrec es pacta: "que dit Merla ha de venir assí en la present ciutat de Gerona (...) se haja de fer ell mateix la despesa a ell y a sos ajudants y familia"¹⁰.

En el contracte signat el 1597 amb Miquel d'Agullana, observem la paraula "imaginàyre" ratllada, i a sobre, la paraula "fuster". Aquesta correcció ens indica probablement, que la feina habitual de Joan Merla, seria construir la part arquitectònica o enfustament dels retaules, i no l'escultòrica o talla. La clàusula final, en la qual es demana al fuster que abans de prosseguir el retaule, un cop aquest estigui "format", realitzi en un dels teulons, la talla a mig relleu d'un Evangelista amb la corresponent insígnia, demostra que com a escultor era desconegut i que amb la prova degué palesar la qualitat exigida, ja que de no ésser així, "(...) haja de dexar los teulons llisos per a poder los pintar o fer pintar a pinzell".

Cap més obra ni cap dada bibliogràfica ens amplia el coneixement d'aquest mestre, destre en l'aplicació de les tendències arquitectòniques d'un classicisme, hom diria pre-barroc com molt bé ho demostra l'estructura del retaule i alhora, expert en el domini del cincell que evidencia una més que acceptable talla de relleu baix i vigorós, en particular els plafons dels Evangelistes.

⁸ MARQUÈS, Jaume. *Girona Vella I*, Girona, 1979, p. 87.

⁹ A.H.P.G. Pere Mir. Notaria 3, vol. 480.

¹⁰ Vegeu l'apèndix I.

2.2. El pintor.

Pere Martínez, pintor, igualment de Barcelona, realitzà el daurat, encarnat i estofat del retaule, per a la qual feina es traslladà a Girona on Jaume d'Agullana li facilità l'estatge.

J.F. Rafols¹¹ cita un pintor cinc-centista de cognom Martínez –no diu el nom–, com a mestre gadità, ciutadà de Barcelona, qui col·laborà en el daurat del retaule de l'església del palau reial menor de Barcelona, la construcció del qual havia capitulat Martí Díez de Liatzasolo i va pintar Isaac Hermes.

S. Alcolea¹² fa referència a un Pere Martínez, pintor d'origen portuguès, qui en 1609 va apadrinar un fill de Bautista Palma, igualment pintor i ambdós residents a Barcelona.

Fins aquí és tot el que s'ha pogut saber sobre aquest pintor. No sabem si la bibliografia citada fa referència al mateix artista confonguent la procedència o n'existí més d'un homònims.

2.3. El centre gironí.

Només a manera d'esbós volem citar algun dels mestres escultors, imaginaires o fusters, actius a Girona al darrer terç del segle XVI i primeries del Sis-cents.

Molts d'ells, fins el moment present, han restat en l'anonimat; d'altres en coneixiem el nom i poc més. Però la tasca de recerca iniciada ens està demostrant que l'activitat escultòrica no presenta símptomas d'aturada. El nombre de pobles de Girona, que decideixen construir el seu retaule major i altres d'advocacions diverses, ens ho confirma.

Entre els mestres documentats¹³:

JOAN PUJADES, fuster i entallador, natural de Riudellots de la Selva i habitualment resident a Girona. Autor entre d'altres, del retaule major de Sant Gregori. Probablement era fill del també fuster Bernat Pujades, qui l'any 1562 conjuntament amb el pintor Nicolau Mates es comprometé a

¹¹ RAFOLS, J.F. *Diccionario biográfico de artistas de Cataluña*. Barcelona, Millà, 1951.

¹² ALCOLEA, Santiago. *La pintura desde 1500 a 1850 a Història de la pintura en Cataluña*, Madrid, 1956. p. 173.

¹³ Les dades que oferim formen part de la Tesi de llicenciatura de qui suscriu, "*L'Art a Girona 1600-1615. Recerca documental i estudi analític*", presentada a la Universitat de Barcelona pel febrer de 1989.

realitzar tres retaules per a la parroquial del seu poble, Riudellots de la Selva¹⁴.

FELIP ENRIC, escultor de Girona.

BERNAT i BALDIRI ROCA, fusters de Girona, fills del també fuster RAMON ROCA. Tots tres ja traspassats el 1615.

Entre els noms que ens són més familiars però, l'obra dels quals resta encara força ignorada:

ONOFRE ENRIC, imaginàire¹⁵.

JOAN BALLESTER, escultor.

ESTEVE BOSC, natural d'Olot, fuster.

ANTONI MORET, fuster.

L'aprofundiment en l'estudi d'aquests i altres autors, permetrà d'albirar la realitat artística de la Girona tardo-renaixentista o pre-barroca.

3. ELS CONTRACTES

La inclusió de les capitulacions en l'apèndix documental que oferim al final del treball, ens evitarà de repetir els conceptes que hi són detallats. No obstant centrarem l'atenció en els continguts que considerem més cabdals.

3.1. Part escultòrica.

El dia 11 de juny de 1597 tingué lloc la signatura del contracta per la fàbrica del retaule.

Joan Merla, fuster, es comprometia que en el temps d'un any realitzaria i deixaria assentat, un retaule de fusta d'arbre blanc (*populus alba*) segons la "traça y modello que per açò ses feta" i en la qual s'indicava que s'havien de tallar a mig relleu les imatges dels quatre Evangelistes i de sis Doctors de l'Església "ab llurs insignias", una imatge exempta de Nostra Senyora "ab son fills als braços y en la sima o cap (..) un Crucifixi".

Res s'acordà sobre el plafó que conté la imatge de Sant Miquel ni de les figures de la Verge i Sant Joan que conformen el Calvari, totes elles esmentades en el contracte, que deu anys després, es signà amb el pintor.

¹⁴ CLARA, Josep. *Nicolau Mates, pintor de Sant Feliu de Guíxols*, dins "Publicacions Institut del Baix Empordà" II, La Bisbal - Girona, 1983. p. 129.

¹⁵ A.H.P.G. Joan Faixat. Notaria 2, vol. 746, fol. 270r. Amb data 26 d'abril de 1595. Onofre Enric fa testament dels seus bens i en ell, s'inclouen les quantitats que se li deuen en concepte d'obres realitzades. Entre elles: un retaule per a l'església de Lloret, un altre per a la parroquial de Calella i un tercer per a la de Canet del Maresme.

Així mateix varia el nombre dels Doctors; augmentant dels sis contractats als deu executats. Existí un segon contracte ampliant aquest?¹⁶.

Per tot el treball i despeses d'assentament –claus i aiguacuit– Miquel d'Agullana es compromet a pagar dues-centes seixanta lliures barceloneses i a proporcionar lloc per a treballar i allotjar-se, Joan Merla i família.

La quantitat indicada serà satisfeta paral·lelament a l'execució de l'obra, reservant cinquanta lliures per després de l'assentament i visura final o judicació, la qual realitzaran dos mestres experts –no se'ns dona el nom– escollits un per cada part.

Per últim, una clàusula que ja hem avançat, fa referència a l'execució per part de Joan Merla, d'un plafó a manera de prova indicant que en el cas que la talla resultant no fos de l'agrau del comitent, el retaule es resoldria amb plafons pictòrics en lloc dels previstos a mig relleu. No cal insistir que es resolgué amb aquesta tècnica i amb força encert, esdevenint una obra poc habitual en la seva composició figurativa.

3.2. Part pictòrica.

Les capitulacions pel pintat del retaule es signaren el dia 2 d'agost de 1607. En elles Pere Martínez es comprometia a daurar d'or fi, previa preparació de la fusta, les motllures, els elements arquitectònics, els campers... i les parts que ho requerissin. Pintar el sòcol imitant el jaspi, amb colors blanc, blau i altres, tot brunyit. La resta: esgrafiar, encarnar, estofar, brunyir i retocar amb pintura a l'oli allà on calgui, "conforme a bon mestre pertany".

És important destacar la informació detallada que ofereix el contracte, pel que fa a l'aplicació del color en les vestidures de cada personatge, cosa que ha servit per a poder-los identificar.

Per la feina, l'or i pintures a l'oli, Jaume d'Agullana prometé pagar-li cent-vuitanta lliures barceloneses, en tres terminis. A més li proporcionaria "casa en la present ciutat ahont podrà pintar lo dit retaula y llit per a dormir". El temps acordat fou de sis mesos.

Dissortadament és ben poc el que aquesta obra ens permet conèixer de la qualitat i característiques de Pere Martínez com a pintor, ja que les úniques taules pictòriques han desaparegut totalment o no s'executaren però, el contracte diu textualment: "Y en lo tauló del mig del pedestral de las

¹⁶ Sembla que en un principi el retaule es plantejà més senzill pel que fa al programa iconogràfic o també podria pensar-se combinar-lo amb plafons pictòrics. Cap època o altre document confirma l'autoria total o parcial del retaule, per tant i si no es demostra el contrari, l'atribuirem a Joan Merla.

columnes baixes, promet de pintar les figures de Sant Pere y Sant Pau, al oli, ço és, del mig cos en amunt, conforme allí podrà caber".

4. EL RETAULE

4.1. Descripció formal.

Al llarg del segle XVI observem una lenta evolució en el concepte estructural i compositiu del retaule. Aquest, va guanyant en grandària i sumptuositat, amb tot, l'estructura i l'organització és encara la mateixa del gòtic: carrers verticals que divideixen els cossos horitzontals formant els compartiments. Tot ell es caracteritza per la profusió decorativa, tant del suport arquitectònic com dels plafons resolts amb pluralitat de nuclis figuratius, seguint el model "ocasionalment dit a la flamenca"¹⁷.

Lentament es van produint canvis formals. L'estructura va adoptant nous dissenys de tipologies dites "al romano" o "a la italiana", basades en el repertori arquitectònic d'ascendència clàssica, però conservant l'hiperdecorativisme, que sí en el model flamenc consistia en fullaracas, traceries calades..., en l'italià adopta el genere grutesc d'extracció romana, igualment d'exuberant decoració.

A la segona meitat del segle es produeixen canvis notables caracteritzats per l'abandó de l'exuberància decorativa i l'aplicació de solucions simples, clares i senzilles limitades als elements d'estricta ascendència clàssica.

Dins d'aquesta darrera tendència incloem el retaule dels Doctors.

Retaule en fusta policromada i talla a mig relleu. Ocupa tota la capçalera de la capella i la seva tipologia correspon a una estructura triangular plana, d'esquema reticular, amb quatre cossos horitzontals dividits en cinc compartiments, a més de bancal i sòcol, i del remat o coronament.

Entaulaments trencats o discontinus separen els cossos horitzontals, conferint-li una certa mobilitat i dinamisme¹⁸. El joc de ritmes, sortit i reculat, format per l'entaulament correspon al següent diagrama:

a = entaulament sortit.

b = entaulament reculat.

a
a b a
a a b a a
a b a b a

¹⁷ GARRIGA, J. ob. cit., p. 54-55 ofereix una detallada informació de l'evolució del retaule.

¹⁸ Un joc de ritmes similar l'observem en façanes executades a començaments de 1600, l'excollegiata de Sant Feliu, projectada el 1601 o la de Sant Martí Sacosta (1606-1610).

Columnes jòniques amb un terç del fust decorat, al primer cos i corinties de fust seguit, a la resta, totes elles canalades, divideixen el retaule verticalment.

Els compartiments resolts amb falses fornícules, acullen una figura corpòria tallada a mig relleu. Sols la fornícula central del cos baix és de volta de canó, d'intradós casetonat i de fons apertxinat, en ella s'allotjà l'única imatge exempta "image rodona" corresponent a Nostra Senyora –l'actual no és l'original–.

És evident que es tracta d'un disseny limitat als elements arquitectònics clàssics, molt depurats de tot excés decoratiu. Unicament enriquit per les volutes de fullatge i els angelets recolzats en corns de l'abundància que emmarquen el plafó de l'àtic.

4.2. Descripció iconogràfica.

Probablement quan el canonge Miquel d'Agullana decidí d'emprendre la construcció del retaule, degué escollir l'advocació coincidint amb la previa advocació de la capella, la qual constatem en la iconografia de la clau de volta, on s'hi representen quatre Doctors de l'Església¹⁹.

No obstant això, analitzat el moment històric-eclesiàstic que en aquells anys de la Contrarreforma vivia l'església catòlica, volem apuntar la idea que el programa iconogràfic escollit, basat en el tema dels Doctors, a més de coincidir amb la prèvia dedicació de la capella, servia per refermar i consolidar la més pura ortodòxia de l'Església i del dogma catòlic, enfront de la Reforma protestant.

No podem obviar el paper que jugaren els Jesuïtes en aquell moment i l'estreta relació que aquí a Girona tingueren amb els Agullana.

Es reforça la idea amb la representació dels quatre Evangelistes canònics, al cos inferior, i de Sant Miquel Arcàngel en el plafó de l'àtic. Aquest sant, a més de patró del donant, coincideix que és l'arcàngel defensor de l'església i que assumeix la funció de guardià i sentinella. La seva iconografia, rendint el dimoni, reflecteix el concepte de la lluita contra el mal i representa perfectament la lluita catòlica enfront de l'heretgia protestant.

El bancal està ornamentat amb plafons heràldics i decoratius, corresponent als Agullana. A les pilastres laterals hi ha pintades unes cares

¹⁹ CALZADA, Josep. *Las claves de bóveda de la Catedral de Gerona*, Barcelona, Escudo de Oro, 1979.

femenines, a manera de retrats clàssics, el sentit o significat de les quals ignorem. Completaven el bancal, les figures de Sant Pere i Sant Pau, avui desaparegudes.

En el primer cos emmarcant la imatge de Nostra Senyora, d'esquerra a dreta: Sant Lluç, Sant Joan, Sant Marc i Sant Mateu amb els corresponents símbols.

Al segon cos: Sant Tomàs d'Aquino, Sant Geroni, Sant Agustí, Sant Ambrós i Sant Bonaventura.

Al tercer cos:²⁰ Sant Gregori Magne flanquejat pels quatre Doctors de l'església grega: Sant Atanasi, Sant Basili, Sant Joan Crisòstom i Sant Gregori Naciàncè.

4.3. Descripció estilística.

Quant a la composició figurativa, esdevé una obra poc habitual dins la producció retaulística coneguda, d'aquells anys. Abandona tot tipus de plafó narratiu, esculpit o pintat, i adopta la figuració corpòria individual de caràcter monumental.

Constatem notables diferències en el tractament de les diverses figures. Els Evangelistes, probablement per què l'autor podia tenir més models de referència, donat que les seves representacions solien ésser habituals, o bé per la proximitat a l'espectador, reberen una talla molt més acurada. Tot i la seva frontalitat, se'ns mostren moguts, amb actituds que deixen endevinar una millor articulació anatòmica per sota de les vestidures, poc voluminoses i de plegat pronunciat. La figura de Sant Mateu –lateral dret– és la més destacable del conjunt, pel que fa a l'aspecte enèrgic i vigorós més acusat per la sinuositat i torsió corporal.

Les corresponents als Doctors són, en general més estàtiques, de vestidures amples i plegat petit, especialment les més altes.

La manca d'obres conservades o conegudes d'aquest període dificulta establir relacions o comparacions i aquesta dificultat s'agreuja amb el desconeixement absolut de l'activitat i producció del nostre escultor.

Ara bé, la concepció figurativa del retaule i la tècnica emprada, ens suggereix treballs desenvolupats en els cadirats de cor, concretament en els respallers. Sabem que entre la dècada dels setanta i noranta, l'escultor castellà Cristòbal de Salamanca treballà en la realització dels cadirats del cor de Montserrat i de Tortosa. També se li atribueix el de Sant Joan de les

²⁰ L'estat del retaule, conseqüència lògica del pas del temps, impideix distingir el color exacte de les vestidures del tercer cos i obviament la identificació iconogràfica precisa.

Abadesses²¹. Existí alguna relació entre aquests treballs i Joan Merla?, podrien haver-li servit de referència per al projecte del retaule dels Doctors?. Són sols hipòtesis que caldria esbrinar.

²¹ GARRIGA, J. ob. cit. p. 198.

APÈNDIX I

1597, 11 de juny, Joan Merla, fuster de Barcelona, contracta amb Miquel d'Agullana la realització del retaule dels Sants Doctors de l'Església.

A.H.P.G. Pere Mir. Notaria 3, Registre 439.

En nom de Nostre Senyor.

De y sobre les coses baix scrites per y entre lo Illustre y molt Reverent Senyor micer Miquel de Agullana, en quiscun dret Doctor, Canonge y Ardiaca de Empurdà de la Seu de Gerona, de una part y Joan Merla, fuster, ciutedà de Barcelona, de part altre, se ha feta la concòrdia, capitulatió y avinença següent.

Primerament, és pactat e lo dit Joan Merla convé y en bona fe promet de fer e fabricar un retaule de fusta de arbre blanch y posar y assentar aquell, en una de las capellas de la dita Seu de Gerona que li assenyalarà dit Sr. Ardiaca, de la altària y amplària y taules que està y assenyala la traça y modello que per açò ses feta la qual, està firmada y sotascrita de les dites dos parts y per lo notari baix escrit.

En lo qual retaule, és pactat que haja de fer los quatre Evangelistas y sis Doctors de la Ysglésia, de mig relleu ab llurs insignias y ben acabadas las figuras aconeguda de dos imaginàyres, y no fent les, dit Joan Merla, de la manera que han de estar, les puga fer fer, dit Sr. Ardiaca a despeses del dit Merla.

Item, és pactat que en la capellita maior de dit retaule, haja y promet de fer una image rodona de Nostre Senyora, ab son fill als braços y en la sima o cap de dit retaule, un Crucifixi.

Item, és pactat que tota la talla de dit retaule haja de esser de mig relleu, molt ben acabada, conforme la obra requer lo qual retaule, dit Joan Merla ha de assentar a ses despeses y pagarse los claus y ayguacuyta que per rahó de dit retaule y assent de aquell, seran necessaris.

Item, és pactat que lo dit senyor Ardiaca haja y promet de donar y pagar a ses despeses a dit Joan Merla, tota la fusta que per fer dit retaule serà necessari, y fer cercar aquella a ses despeses.

Item, per lo que dit Merla ha de venir assí. en la present ciutat de Gerona, per a fer dit retaule, és pactat perçò, que se haja de fer ell mateix la despesa, a ell y a sos ajudans y familia, ab tal emperò, que lo dit Sr. Ardiaca sia obligat, com ab lo present se obliga, de donar li lloch en la present ciutat, per a fer dita feyna y llit per a dormir y fer li aparellar lo que dit merla comprarà per menjar, per sa despesa dell y de sa familia.

Item, és pactat que lo dit Merla haja, com ab lo present promet, de donar bo, acabat y assentat dit retaule y posat a tot punt en dita capella, del dia

present a un any, y dexant ho de fer, ho puga dit Sr. Ardiaca, fer fer, acabar y assentar a despeses de dit Merla.

Item, és pactat que per los treballs y manufactura de dit retaula, dit Sr. Ardiaca haja e promet de donar y pagar a dit Joan Merla, dos centes sexanta lliures barceloneses, tant és a saber: per lo dit retaula com per les ymages y per la talla y faena, y ultra dit preu, haja y sia tingut y obligat, dit Sr. Ardiaca, de pagar lo que tocarà a feyna de mestre de cases y ferrer.

Les quals dos centes sexanta lliures haja y promet dit Sr. Ardiaca, de pagar desta manera, ço és, que anirà pagant a dit Merla, conforme la faena que farà, axí que acabat lo retaula, resten en poder de dit Sr. Ardiaca, sinquanta lliures les quals, haja y promet pagar en continent que dit retaula y faena sia acabada, assentada y regoneguda per dos mestres, elegidors hu per cada part, y aprovada per ells, que està ben acabada y assentada conforme dita traça y modello.

–(El següent paràgraf fou afegit després de les signatures del notari i dels testimonis)– Item, atès que la feyna de mig relleu és difficultosa de acertar, és perçò pactat, que après que sia lo retaula format, haja dit Merla, haja de fer u fer fer en relleu u dels quatre Evangelistes ab ses insignias, en hu dels teulons de dit retaula, molt ben acabat, y acabat que sia dit Evangelista, a mig relleu, li puga dit Sr. Ardiaca, mirar si li acontenta dita feyna de mig relleu, y si no li acontenta, és pactat, que passe avant conforme dita traça en fer dit retaula, y dit Merla no fassa la obra de mig relleu, salvo la talla que ha de fer de la image de Nostra Senyora e Crito, com dalt stà dit, sinó que haja de dexar los teulons llisos, pera poder los pintar o fer pintar a pinsell, y en aqueix cas, pactat és que dit Sr. Ardiaca, de dites dos centes sexanta lliures, ni haja de pagar sinó cent y quaranta (?) dos lliures, pagadores en lo modo y forma dalt dit, y de altra part, li haja de pagar sis lliures, per los treballs y manufactura de dit Evangelista que haurà fet a mig relleu.

E finalment.

Et ideo nos dicte partes promittimus pars parti, attendere etc. (segueix la fórmula acostumada).

APÈNDIX II

1607, 2 d'agost. Capitulació pel pintat del retaule dels Sants Doctors, destinat a una de les capelles laterals de la Seu, feta entre Jaume d'Agullana i Pere Martínez, pintor de Barcelona.

A.H.P.G. Pere Mir. Notaria 3, Registre 493.

En nom de Nostre Senyor.

De y sobre lo deurar lo retaule de Nostra Sra. dels quatre Evangelistas y dels deu Sants Doctors de la Isglésia, fabricat en la capella dels Doctors de la Seu de Gerona, per y entre lo Molt Ilustre Sr. Jaume de Agullana, en quiscun dret Doctor del Consell de Sa Magestat y son Real Canceller en Catalunya. Ardiaca Maior y Canonge de la Seu de Gerona, manumissor ab altres y a soles, del últim testament del Ilustre y Molt Reverent Sr. Miquel de Agullana, difunt, Ardiaca de Empurdà y Canonge de dita Seu, de una part y Pere Martines, pintor, ciutadà de Barcelona, de part altre, se ha feta la capitulació següent.

Primerament, és pactat e lo dit Pere Martines promet a dit Canseller, que pintarà lo dit retaule, ço és: vazas, pedestrals, cornizas de pedestrals, vazas de columnes, capitells, alquitrauas, frizos, corniza, taulons, figures, pilastres, los campos de las figures y tot lo demás que serà en dit retaule, en lo modo y forma següent, ço és, que les aparellarà y deurarà de or fi y las colors que y posarà serà fines y que lo pedestal de dit retaule que arriba en terra, pintarà de jaspi blau y blanch y altres colors que y convindran, tot brunyit y totas las motlluras de dit pedestral, de or. Y que Nostra Senyora, deurarà y sgrafiarà y estofarà, de manera que starà molt rica: la camisa, de carmesí estofat. Lo manto de azul estofat. Las fullas, realsades de blanch o de altre color que millor convindrà y que la roba del Jesuset, deurarà y stofarà de vert. la toca de Nostra Sra. deurarà y sgrafiarà de blanch.

Lo manto de Sant Joan, stofarà de azul y la túnica deurarà y stofarà de carmesí.

Lo manto de Sant Lluch, stofarà de carmesí, la túnica stofarà de vert.

La roba de Sant March, stofarà de vert y la túnica stofarà de carmesí.

La capa de Sant Mateu, stofarà de brocat groch, la túnica stofarà de vert.

Y que tota la roba de Sant Gerònim, sgrafiarà de carmesí.

Y que la capa de Sant Agostí, stofarà de vert y la roba sgrafiarà de blanch.

Y que la capa de Sant Ambròs, stofarà de carmesí y la roba sgrafiarà de blanch.

Y que tota la roba de Sant Tomàs de Aquino, com frare dominico, sgrafiarà.

Y la túnica y capilla de Sant Bonaventura, com a frare de Sant Francesch, sgrafiarà, y la roba, almusa y mànegas, pintarà de vermell, com a Cardenal y tot sgrafiat.

Y que la capa de Sant Gregory Papa, stofarà de carmesí y la roba, sgrafiarà de blanch.

Y la capa de Sant Basilio, stofarà de vert y la roba sgrafiarà de blanch.

Y la capa de Sant Joan Grisòstomo, stofarà de azul y la roba sgrafiarà de blanch.

Y la capa de Sant Atanàsio stofarà de vert y la roba sgrafiarà de blanch.

Y que Sant Miquel, deurarà y retocarà de azul, y las alas pintarà de carmesí, y la lanza deurarà, y las fullas que són al costat de dit Sant Miquel, deurarà y lo camper pintarà de azul.

Y tots los campés de la talla, sgrafiarà de azul.

Lo Christo, encarnarà.

Sant Joan y Nostra Sra., deurarà y retocarà de colors, allí ahont serà menester.

Y los angelets, encarnarà.

Y tots los rostros, mans y peus de totes las sobredites figures, encarnarà al oli.

Y en lo tauló del mig pedestral de las columnes baixes promet de pintar les figures de Sant Pere y Sant Pau, al oli, ço és, del mig cos en amunt, conforme allí podrà caber.

Y que las armes de Agullana, pintarà, ço és: las agullas de or y lo cam de blau y que las fruytas, deurarà y retocarà de colors alló ahont serà menester.

Y que totes las motlluras dintre de la pastera ahont està Nostra Sra., deurarà y las rosas pintarà a llur natural. La pastera pintarà de blau amb carxofes de or.

Y tota la sobredita obra, pintarà, deurarà, sgrafiarà y stofarà bé y degudament, conforme lart requer y a bon mestre pertany, de la manera dalt stà specificat. Y quel asentarà y posarà a tot punt en la dita capella dels Sants Doctors de la Seu de Gerona, dins sis mesos pròxims vinents, a tot gastos, despeses, mans, manefectura y treball, de ell, dit Pere Martines.

Item, és pactat que lo dit retaula, després serà deurat y pintat y assentat en son lloch, conforme dalt stà specificat, se haia de judicar per dos mestres sperts elegidors hu, per quisuna de dites parts, y tot lo que judicaran que no starà conforme y de la manera, dit Martines, dalt té promès que en continent, ell, dit Martinez ho haja de reparar y adobar de lam anera dits esperts judicaran.

Per los treballs, mans manefectura, or, pintures que farà y sustindrà dit Martines per aparellar, pintar, deurar, sgrafiar y stofar y assentar a tot punt lo dit retaula, promet dit Sr. Cancellor de donar y pagara ell, dit Martines, realment y de fet: cent vuytanta lliures barceloneses desta manera, ço és: en comensant a pintar y deurar lo dit retaula, sinquanta. Altres sinquanta, en ésser mig feta tota la dita obra. Y las restants vuytanta lliures, en esser assentat, acabat de deurar y pintat, posat a tot punt y judicat lo dit retaula.

Y ultra lo dit preu, li donarà casa en la present ciutat ahont podrà pintar lo dit retaula, y lilit per a dormir.

Et sich, etc. nos dicte partes promittimus pars parti, atendere et complere pre dicta, etc. ego dictus Martines sub pena et scriptura terty, etc. post requisitionem decem dierum, etc. cum salario procuratoris, intus Gerundam, X extra vero XX solodos pro die, etc. ultra promisserunt restituere sumptus, etc. Super quibus, etc. Credatur, etc. Ego dictus Agullana Cancellarius, etc. (segueixen les fórmules habituals de promesa i renunciació de la clàusula de garantia).

Actum Gerunde, II augusti MDCVII.

Testes: Reverendus Pater Joannes Theodor, prbr. Societatis Jesu Collegy Santi Martini de Costa Gerunde. Vener. Balthezar Fargas, prbr. ciuitatis Vicensi, de familia dicty Domini Cancellary et Goliardus Puig, sartor, habitator in loco de Palatio Torderia, Diocesi Barcino.